

Gimnastička reprezentacija Kraljevine Jugoslavije dvadesetih; prvi slijeva Stane Derganc*Derganc asistira pri vježbi na ručama pedesetih u Splitu*

USPOMENA NA VERIGARA

Stane Derganc (Ljubljana, 23. travnja 1893. - Ankaran, 9. kolovoza 1981.) slovenski je gimnastičar i sokolski prednjak koji je ostao vjeran športu od rane mladosti do pozne starosti. S natjecanjima započinje kao 12-godišnji dječak, dakle na samom početku XX. stoljeća, a aktivno se bavi športom sve do 36. godine života, do 1929. godine.

Kao višekratni gimnastički državni prvak nastupao je tijekom dvadesetih godina prošlog stoljeća na najznačajnijim športskim priredbama te se ovjenčao i međunarodnim uspjehom. Na svjetskim prvenstvima 1922. i 1926. godine osvojio je s reprezentacijom Kraljevine SHS momčadsku srebrnu medalju, a 1922. godine pojedinačno dvije brončane medalje i to u gimnastičkom višeboju i na ručama. Dva puta je sudjelovao na Olimpijskim igrama. Na onima u Parizu 1924., osim što je nastupao kao natjecatelj plasiravši se na konju kao peti, a na konju s ručama kao šesti, ujedno je obvaljao i ulogu trenera

savezne gimnastičke vrste koja je osvojila četvrto mjesto. Na Olimpijskim igrama u Amsterdamu 1928. godine osvojio je dvije brončane medalje - jednu za preskok konja i drugu momčadsku.

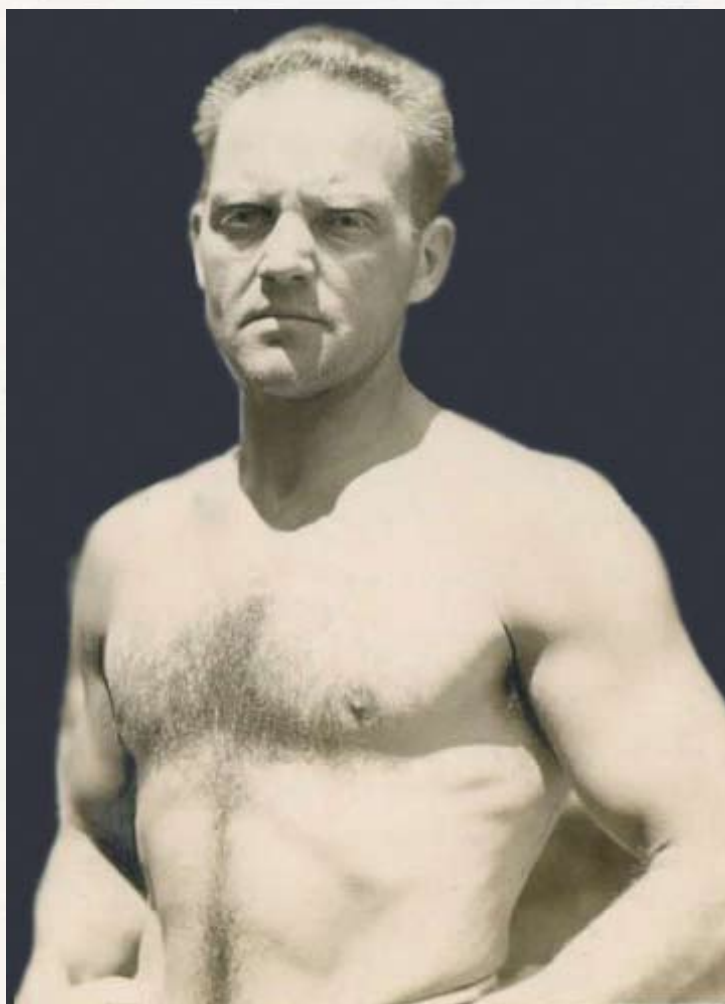
No, gimnastika je u to vrijeme zapravo cvjetala u okrilju sokolstva te je obuhvaćala širi spektar disciplina nego što je to danas. Prema Tyrševom sokolskom sustavu tjelovježbene aktivnosti bile su podijeljene u četiri skupine: vježbe bez sprava (proste vježbe i redovne vježbe za pojedince, dvojke, vrste i čete), vježbe pomoću sprava (u koje su osim vježba na tipičnim gimnastičkim spravama bili uvršteni i elementi atletike u obliku skokova, skokova s motkom u daljinu te visinu i dubinu, kao i veslanje, plivanje, klizanje i ski-sanjkanje), vježbe igara koje su obuhvaćale izvođenje kola, narodnih i gimnastičkih igara, te borilačke vještine (bez sprava kao što je na otpore, hrvanje i šakanje te sa spravama kao što su mačevanje, floretovanje i mačevanje s dugom i kratkom palicom).

Biti svestran i izvrstan sokolaš u to je vrijeme podrazu-

Tekst: HERCI GANZA ČALJKUŠIĆ

Stane Derganc, poznat i pod nadimkom Verigar, uz Leona Štukelja i Jožu Primožiča, jedan je od najboljih slovenskih gimnastičara koji su u razdoblju između dva svjetska rata činili okosnicu reprezentacije Kraljevine SHS na svjetskim prvenstvima i olimpijadama, a s kojih su redovito donosili odličja.

Derganc je jedno vrijeme djelovao i kao prednjak u splitskom „Sokolu“...

Stane Derganc 1930. godine

mijevalo biti svestrani sportaš. Upravo takav je bio Stane Derganc koji je, osim spomenutih uspjeha u gimnastici, godine 1919. bio državni prvak u skokovima u vodu i rekorder u skoku s motkom s preskočenom visinom od 3,60 metara. Ovaj Stanetov rekord bio je aktualan punih 20 godina. Godine 1926., osim što je bio svjetski prvak u parteru, u Lyonu se ovjenčao zlatom kao svjetski prvak u plivanju.

Splitska sokolska epizoda

Stane Derganc nikada nije napustio šport. Kao trener i instruktor radio je do svoje 82. godine. Čak 16 godina bio je savezni trener, 30 godina bio je trener i instruktor u Sloveniji, a od 1927. do 1929. godine boravio je u Splitu gdje je, na poziv splitskog sokolaša Šime Gjidere, obavljao dužnost prednjaka, premda je kao gimnastički natjecatelj pripadao slovenskom klubu.

Za vrijeme trogodišnjeg boravka u Splitu posjedovao je trgovačku radnju mješovitom robom u samom sredi-

štu grada u blizini ribarnice, za što su se zauzeli sokolaši jer se u to vrijeme nije moglo živjeti od sportskog djelovanja. Prema njegovim riječima, iz novinskog intervjua za slovenski „Nedeljski dnevnik“ 1977. godine, još je kao aktivni natjecatelj morao raditi kao trgovac i po 12 do 14 sati dnevno.

Slobodno je vrijeme potpuno posvetio treninzima i natjecanjima živeći strogo, gotovo spartanski, smatrajući kako su individualni športovi mnogo zahtjevniji od momčadskih te da gimnastičari, kao i boksači, moraju biti tjelesno i duhovno spremni jer svaka pogreška može biti tragična. Premda se u potpunosti predavao športu, više je puta bio ozbiljno ozlijeđen zbog čega bi neko vrijeme morao i pauzirati ili čak propustiti važna natjecanja.

I njegov odlazak na Olimpijske igre u Amsterdamu bio je upitan zbog ozbiljne ozljede, no snagom volje on je ne samo uspio otići i nastupiti, već i osvojiti dvije brončane medalje. Premda je Stanetova splitska sokolska epizoda

Derganc (četvrti slijeva) među splitskim gimnastičarima 1954. godine

Filatelistička serija s likom Stane Derganca koju je pošta Kraljevine SHS objavila 1919. godine

Slovenska dopisnica iz 1991. godine s likom legendarnog „Verigara“

trajala samo tri godine, spone s tim gradom, osobito s gimnastičarima nakon Drugoga svjetskog rata okupljenima u Društvu tjelesnog odgoja „Partizan“ zadržao je do kraja života. Pedesetih godina znao je ljeta provoditi u Splitu kao trener kojega generacije splitskih gimnastičara pamte kao iznimno strogog; bio je disciplinirani autoritet koji se jedino opuštao na čestim klupskim izletima u Supetar gdje je uživao u plivanju. Već u poznoj životnoj dobi, 1979. godine, kao dragi gost i prijatelj, nazočio je Mediteranskim igrama u Splitu, što je ujedno bio njegov posljednji posjet ovom gradu.

Ljubljanski Heraklo

Stane Derganc nije bio samo uspješan športaš, već iznimno zgodan, atletski građen muškarac o čemu postoji niz zanimljivih priča i anegdota. Najzanimljivija je svakako priča o tome kako je Derganc postao model za prvu poštansku marku tiskanu u Kraljevini SHS. Nakon Prvoga svjetskog rata poznati je gimnastičar Stane Vidmar osmislio vježbu za nastup „Sokola“ koja se zvala „Oslobađajuća vježba“ a simbolizirala je oslobođenje od Austrougarske monarhije. Gibanje je podsjećalo na lomljenje lanaca i borbu naroda za slobodu i neovisnost. Na javnom nastupu sokolaša u Ljubljani na kojoj je ova vježba predstavljena u gledalištu bio je i slikar Ivan Vavpotič iz Kamnika, kojega je ona inspirirala na crtanje slike o oslobađanju. Predložio je Dergancu, koji je glasio za tada najbolje građenog muškarca, da mu pozira. Slikar je

Stane Derganc s članovima Organizacijskog odbora Mediteranskih igara u Splitu 1979. godine

pokret kidanja lanaca obogatio naslikavši lance (verige) te je slika nazvana „Verigar“.

Kad je uprava pošte novonastale Kraljevine SHS 1919. godine raspisala natječaj za marku, jedan od osnovnih uvjeta bio je da motiv na njoj simbolizira borbu ovdašnjih naroda protiv austrougarske vlasti. Slovenija je poslala „Verigara“ i tako je slikar Vavpotič, takorekuć bez prave konkurencije, pobijedio na natječaju, a lik Stane Derganca pojavio se na prvim markama nove države. Tako je Derganc dobio nadimak Verigar koji ga je pratio ostatak života te ga i danas u Sloveniji gotovo više poznaju po filatelističkoj nego po športskoj slavi. No, njegov lik nije ostao samo na markicama. Pojavio se i više od pola stoljeća kasnije (1977.) na seriji od tri značke boraca za sjevernu granicu objavljenoj u čast prve filatelističke izložbe u Kamniku.

Dergancova ljepota i tjelesne proporcije bile su, međutim, poznate i izvan ovdašnjih granica. Naime, 1912. godine dobio je poziv iz Hollywooda za pokusno snimanje filma o Heraklu, grčkom polubogu iznimne snage. Njegov je stas odgovarao tvornici snova i američki su agenti došli po njega u Beč gdje je kao 19-godišnjak jedno vrijeme živio s ocem, kako bi ga nagovorili na laskavu ponudu filmske prijestolnice. Stane je međutim imao fobiju od putovanja brodom te upravo njoj može zahvaliti što nije prihvatio ponuđeno putovanje Titanicom.

Stane Derganc bio je omiljeni model još nekih slovenskih umjetnika. Pozirao je slikarima Rihardu Jakopiču

i Ferdu Veselu te kiparima Ivanu Zajcu i Lojzetu Dolinaru. No, 1979. godine, Stašnetov lik poticaj je za monodramu slovenskog glumca Branka Miklavca, njegovog nećaka.

Dramski komad naslovljen „Stane Verigar Derganc, moj premalo poznati stric“ inspiriran je gorljivom isповijesti njegovog strica u erupciji sjećanja na buran, uspjesima i padovima ispunjen život te strašnim bolima i nepravdama prožetom karijerom. Premda sam stari Derganc nije blagonaklono gledao na ovo nećakovo dramsko uprizorenje njegovog životopisa, ono ga je jačno podiglo iz anonimnosti i barem nakratko vratilo sjaj njegovim uspjesima i slavi koju je sanjao, a ipak nije doživio njeno istinsko priznanje.

Priča dobiva epilog 1991. godine, kada je - oslobodivši se okova dotadašnje Jugoslavije - pošta samostalne Republike Slovenije tiska simbolično „Verigara“ na svojim prvim poštanskim dopisnicama.

Literatura:

Dnevnik, 21. II. 1980., Boril se bom do zadnjega poraza

Enciklopedija fizičke kulture (1975.) Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod

Ljubljanski dnevnik, 17. XI. 1979., Miklavčev „Ljubljanski salon“

Marović, D. – Radja, M. (2006.). Povijest športa u Splitu : 1918. – 1941. Split: Splitski savez športova : Komisija za povijest športa

Nedeljski dnevnik, 10. VI. 1977., Ljubljanski Apolon na prvi znamki

Pisma iz osobnog arhiva Roberta Kučiča

*Prijevod novinskih članaka sa slovenskog:
Aleksandra Aleksandrova Oberstar*